

ПОЧАТОК ФОРМУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ ШКОЛИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

ВОЛОДИЛЕЦЬ ПАТЕНТУ НА ВИНАХІД ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ¹

Гарєєв Є.Ш. – аспірант кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії²

Питання про суб'єктів тих чи інших прав, у тому числі прав інтелектуальної власності, займає ключове місце в науці цивільного права. Тому правильне вирішення цих питань щодо об'єктів інтелектуальної власності буде відповідним стимулом до технічної творчості, що взагалі вдало відіб'ється на розвитку винахідництва. Отже, законодавство в цій сфері повинно максимально можливо врегулювати будь-які відносини, що можуть виникнути з приводу прав на винахід, враховувати інтереси всіх учасників цих відносин, бути недвозначним та взагалі логічним і справедливим. У цій статті ми спробуємо звернути увагу на деякі проблемні питання прав інтелектуальної власності володільця патенту.

Згідно із ст. 463 Цивільного кодексу України (ЦК) суб'єктами права інтелектуальної власності на винахід є винахідник, а також інші особи, які набули прав на винахід за договором чи законом [6].

Отже, право на отримання патенту на винахід перш за все має винахідник – людина інтелектуальна, творчою діяльністю якої створено винахід. Винахідниками визнаються лише фізичні особи, і не тільки громадяни України, а й іноземні громадяни та особи без громадянства. Ці особи, а також юридичні особи, якщо вони проживають чи мають постійне місце знаходження поза межами України, у відносинах з Державним департаментом інтелектуальної власності (Установою) реалізують свої права через патентних повірених. Це фактично означає, що допомога патентних повірених необхідна в будь-яких відносинах з Установою: подання заявки на отримання патенту, подання будь-якого

клопотання до Установи або заперечення до Апеляційної палати, а також підтримання чинності майнових прав на винахід за допомогою сплати відповідних зборів. Проте таке трактування в законодавстві не дає відповіді на питання обов'язковості участі патентних повірених щодо діловодства за заявкою, де заявників декілька і один з них є іноземцем чи особою без громадянства.

На практиці дуже багато випадків, коли винахід створює не одна, а декілька осіб, тому й законодавство надає їм можливість спільного отримання патенту на нього. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 року у ст. 28 визначає, що взаємовідносини при використанні винаходу, патент на який належить кільком особам, визначаються угодою між ними. У разі відсутності такої угоди кожний власник патенту може використовувати винахід за своїм розсудом, але жоден з них не має права давати дозвіл на використання винаходу та передавати право власності на винахід іншій особі без згоди інших власників патенту. [1] Спробуємо привернути увагу на деякі термінологічні неточності.

Якщо дозвіл на використання винаходу надається на підставі ліцензії та (або) ліцензійного договору і це передбачено ЦК у главі 75, яка присвячена розпорядженню майновими правами інтелектуальної власності, то що розуміти під переданням права власності на винахід не зовсім зрозуміло. Адже глава 75 ЦК не згадує ніякого договору про передання права власності. Про цей договір згадує п. 5 ст. 28 Закону України «Про охорону

¹ Гарєєв Є.Ш. Володільець патенту на винахід як суб'єкт права інтелектуальної власності / Є.Ш. Гарєєв // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – № 33. – С. 106-110.

² Збережено первинне оформлення.

прав на винаходи і корисні моделі». Однак ст. 1113 глави 75 ЦК регламентує укладання договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід. Фактично впливає, що співвласникам патенту не заборонено передавати за договором виключні майнові права інтелектуальної власності на винахід без згоди інших співвласників.

Можна припустити, що передання права власності на винахід – це передання всіх виключних майнових прав. Однак, згідно із ст. 1113 ЦК, за договором про передання виключних майнових прав ці права можуть бути передані повністю або частково. Нагадаємо, що згідно із ст. 464 ЦК до виключних майнових прав належать:

- право дозволяти використання винаходу (видавати ліцензії);
- право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, у тому числі забороняти таке використання.

Отже, фактично закон надає можливість передати лише одне з цих виключних прав, що в жодному разі не може вважатися переданням права власності. І передання одного з виключних прав може здійснити один із співвласників патенту без дозволу інших.

Після прийняття нового ЦК існує багато неузгодженостей між ЦК та іншим законодавством щодо інтелектуальної власності, зокрема Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Подолати ці проблеми можливо за допомогою внесення відповідних змін у згаданий закон. Відзначимо, що нині на розгляді у Верховній Раді України знаходиться проект закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (щодо узгодження із Цивільним кодексом України й адаптація до законодавства ЄС) № 8650 [7]. На жаль, на розглянуту вище проблему в цьому законопроекті законодавці не звернули своєї уваги.

Як ми вже вказували, винахідником може бути лише фізична особа. Причому не має значення вік та обсяг дієздатності цієї особи. Створити винахід теоретично можуть малолітні й недієздатні особи. ЦК у ст. 31 встановлює, що особа до чотирнадцяти років має право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Особи від чотирнадцяти до вісімнадцяти років мають неповну дієздатність, тобто вони обмежені в можливості вчинення багатьох правочинів. Так, наприклад, укладання неповнолітніми правочинів щодо транспортних засобів та нерухомості потребує письмової і нотаріально посвідченої згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника. І це цілком зрозуміло,

враховуючи рівень свідомості неповнолітньої особи, її світогляд та життєвий досвід. При цьому ЦК дозволяє неповнолітнім самостійно здійснювати права на винаходи, тобто як особисті немайнові, так і майнові права інтелектуальної власності. Таким чином, особи від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть без дозволу батьків дозволяти використання винаходів і, взагалі, передавати виключні майнові права на винаходи іншим особами. Через свою цінність важливість для держави засвідчення прав інтелектуальної власності на винаходи, а також передання виключних майнових прав на винахід підлягає державній реєстрації, як і права на транспортні засоби і нерухомість та правочини щодо цих об'єктів. Вартість прав на винахід, ліцензія на їх використання найчастіше може бути дуже високою і значно перевищувати вартість багатьох транспортних засобів або об'єктів нерухомості. Отже, підходи до розпорядження неповнолітніми об'єктами інтелектуальної власності й об'єктами власності є різними. Нагадаємо, що той самий підхід був і в Цивільному кодексі УРСР 1963 року. Чи є доцільним довіряти неповнолітнім розпорядження об'єктів великої вартості? Можливо, з врахуванням побудови сучасної патентної системи та розвитку ринкових відносин настав час для іншого розуміння цієї проблеми.

Отже, неповнолітні самостійно здійснюють права на винаходи. Проте ці права повинні в них існувати. Згідно із ст. 462 ЦК набуття прав інтелектуальної власності на винахід засвідчується патентом. Тобто для виникнення у неповнолітньої особи, як і в будь-якої іншої, прав на винахід треба отримати патент на нього. Постає запитання: чи може неповнолітній самостійно, без згоди батьків, отримати патент на винахід? Теоретично Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» обмежень для цього не містить, подавати заявку на отримання патенту можуть будь-які особи. Однак фактично особа, особливо неповнолітня, не зможе подати оформлену відповідним чином заявку та вести діловодство з Установою без допомоги відповідного фахівця, тобто патентного повіреного чи іншого юриста.

Неповнолітній повинен укласти договір доручення зі своїм представником чи видати довіреність. З одного боку, особою, яку представляють, може бути будь-який суб'єкт цивільного права – громадянин, юридична особа незалежно від наявності в них дієздатності [4, с. 214]. Але, як вказує Є.О. Харитонов, це стосується лише так званого обов'язкового представництва [5, с. 157]. Добровільне представництво ґрунтується на волевиявленні сторін. Закон не встановлює спеціальних правил щодо дієздатності довірителя, тому

неповнолітній повинен для укладання договору доручення отримати згоду батьків, оскільки цей правочин виходить за межу тих, котрі він має право вчиняти самостійно.

Таким чином, неповнолітня особа фактично не може отримати патент на створений нею винахід без відповідної згоди батьків. Це здається не зовсім логічним, враховуючи можливість неповнолітнього самостійно здійснювати права на винаходи й інші об'єкти інтелектуально власності.

Далі хотілось би звернути свою увагу на такого суб'єкта прав на винахід, як роботодавець. Чинний Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» віддає право на одержання патенту на службові винаходи роботодавцям винахідників. Проте це положення суперечить новому ЦК України, який у ст. 429 встановлює, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або в якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Тобто право на отримання патенту на службові винаходи належить винахіднику та роботодавцю спільно. Це стосується і винаходів, які створені за договором замовлення.

Відповідні зміни містить вищезгаданий Проект, у якому право на одержання патенту на службовий винахід мають винахідник та його роботодавець спільно, якщо інше не встановлено договором. При цьому службовими вважаються винаходи, які створює працівник:

- у зв'язку з виконанням трудового договору;
- у зв'язку з виконанням договору замовлення;
- звикористанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва й обладнання роботодавця.

Роботодавцем вважається особа, що найняла працівника за трудовим договором чи замовила виконання роботи за договором замовлення.

Таким чином, новий ЦК поставив крапку (можливо, не остаточну) у багатолітніх спорах про те, кому повинен належати патент на службовий винахід. Нагадаємо, що на вирішення цієї проблеми існують різні підходи. Прихильники першого наполягають на тому, що правом на одержання патенту завжди повинен володіти автор розробки, а підприємство, де він працює, може використовувати винахід лише на підставі ліцензії. Протилежний підхід віддає перевагу в праві на отримання патенту на службовий винахід роботодавцю. Третій варіант є компромісним, згідно з яким патентом на службову розробку її автор і підприємство повинні володіти сукупно. Як справедливо відзначає Б. Прахов, широкої підтримки цей варіант не мав [3, с. 7]. Але саме він і знайшов своє відображення в новому ЦК.

На наш погляд, таке вирішення цього питання не є вдалим. Намагаючись захистити права автора розробки, законодавець, здається, з одного боку, погіршив його становище, а з іншого – і становище роботодавця. При сукупному отриманні патенту співвласники можуть лише використовувати створений винахід, але не можуть розпоряджатись їм без згоди інших співвласників. Цілком природно, що якщо винахід розробляється на будь-якому підприємстві або в іншій організації, яка і є роботодавцем винахідника, то підприємство має необхідні виробничі потуги для створення продуктів або застосування способів з використанням запатентованого винаходу. Отримавши спільно з автором розробки патент, це підприємство буде використовувати його на свій розсуд. При цьому сам автор не має права взагалі на будь-яку винагороду, окрім заробітної плати від роботодавця, і не має можливості укласти ліцензійний договір або договір про передання права власності на цей винахід без згоди роботодавця.

З іншого боку, Проект говорить про отримання патенту автором і роботодавцем лише спільно. У цьому разі в не вигідному становищі опиняється роботодавець. Винахідник взагалі може відмовитись патентувати розробку, згідно з ЦК та Проектом він не зобов'язаний це робити. І в цьому разі роботодавець не зможе запатентувати розробку взагалі, а якщо запатентує, то цей патент можна цілком на законних підставах визнати недійсним.

Також автор може вимагати від роботодавця винагороди на умовах наступного спільного патентування винаходу. Така ситуація взагалі схожа на шантаж, адже окрім винагороди автор може вимагати подальшого спільного патентування. Добре, якщо автор погодиться відмовитись від свого права на отримання патенту на користь роботодавця на підставі відповідного договору на умовах гідної винагороди.

На наш погляд, у сучасних умовах розвитку винахідництва, коли значні технічні рішення розробляє не одна особа, а великі колективи винахідників з чисельністю навіть у 20-30 осіб, не є доцільним віддавати право на отримання патенту на службовий винахід його авторам. Противники цієї позиції посилаються на ст. 54 Конституції України, яка проголошує, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [2].

Чи не є службові винаходи цим винятком, до того ж поки що встановленим законом? Краще було б, якщо законодавець зосередився на питаннях регулювання виплати винагороди авторам службових винаходів, долаючи існуючі прогалини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону прав на винаходи та корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. в ред. Закону України від 01.06.2000 р. // ВВР. — 2001. — № 8. — Ст. 37.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Прахов Б. Патентовласники // Інтелектуальна власність. — 2000. — № 1.
4. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / О.В. Дзера, Д.В. Борова, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Юрінком Інтер. — 2004. — Кн. 1.
5. Цивільний кодекс України: Коментар. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2003.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.03.2003 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 40-44. — Ст. 44.
7. http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb/webproc4_1?id=&pf 3511=26542

Стаття опублікована у збірнику наукових праць «Актуальні проблеми держави і права». — 2007. — № 33. — С. 106-110.